

ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ ЗА ВИМОГАМИ ПРО ВИЗНАННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Ірина Панченко,

аспірантка кафедри цивільного права № 1

Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого»

У статті розглядаються проблемні питання застосування позовної давності за вимогами про визнання права власності, аналізується поняття «позовна давність» і законодавчі нововведення у цій сфері.

Ключові слова: вимоги про визнання права власності, позовна давність.

Одним із позовів, метою якого є захист права власності, є позов про визнання права власності. З прийняттям Цивільного кодексу (далі – ЦК) України у ньому з'явилася ст. 392, якою даний позов було виокремлено з-поміж ряду інших (віндикаційного, негативного) позовів. Окресливши можливість визнання права власності лише в загальному вигляді, законодавець залишив низку невирішених питань, які є предметом наукових дискусій. Проблематику визнання права власності досліджували такі вчені, як Д. Беліловський, В. Гордон, М. Гурвич, О. Люшня, Б. Попов та ін., однак їх розробками охоплені не всі питання, а позиції щодо застосування позовної давності за позовами про визнання права власності різняться та потребують узагальнення і додаткового аналізу.

Мета цієї статті – проаналізувати у контексті визнання права власності поняття «позовна давність», позиції науковців щодо її застосування до вимог про визнання права власності.

Слід зазначити, що у сучасний період інститут позовної давності зазнає реформування. Так, Законом від 20.12.2011 р. «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення порядку здійснення судочинства», який набув чинності 15 січня 2012 р., законодавець відмовився від спеціальної подовженої позовної давності у п'ять і десять років, скоротив коло вимог, на які позовна давність не поширюється. Пункт 4 ч. 1 ст. 268 ЦК України виключено. При цьому заслуговує на увагу ст. 5 Прикінцевих і перехідних положень Закону, відповідно до яких протягом трьох років із дня набрання ним чинності особа має право звернутися до суду з позовом про:

- визнання недійсним правочину, вчиненого під впливом насильства або обману;
- застосування наслідків нікчемного правочину;
- визнання незаконним правового акта органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, яким порушено право власності або інше речове право особи.

При цьому стосовно вимог, передбачених пунктами 1 та 2 зазначеної статті, особа може звернутися до суду лише за умови, якщо строк їх пред'явлення, встановлений положеннями ЦК України, не сплив на момент набрання чинності новим Законом.

На нашу думку, запроваджені законодавцем нововведення не є продуманими, до тексту Закону наводилися досить вагомі зауваження. Так, у висновку Головного експертного управління Верховної Ради України пропонується не скорочувати встановлену ЦК України подовжену позовну давність щодо вимог про визнання недійсним правочину, вчиненого під впливом насильства або обману, та вимог про застосування наслідків нікчемного правочину (зміни до ст. 258 ЦК України), оскільки це негативно позначиться на захисті прав осіб, які можуть заявити відповідні вимоги.

Крім того, щодо змін до ст. 268 ЦК України, то з метою забезпечення захисту прав учасників цивільних відносин запропоновано не виключати із статті п. 4, а замінити у цьому пункті слово «правового» на «нормативно-правового», а слово «порушено» – словом «порушуються». Однак до цих рекомендацій законодавець не прислухався, що може негативно позначитися на рівні захищеності відносин власності.

Позовна давність за ст. 256 ЦК України визначається як строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу, проте, законодавець не уточнює, за захистом якого саме права особа може звернутися: порушеного, оспореного або/та невизнаного. Відповідь слід шукати у ст. 261 ЦК України, де чітко вказано, що перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила, тобто позовна давність може застосовуватися лише відносно прав, що були порушені.

Що стосується застосування позовної давності до позовів про визнання права власності, то думки науковців розділяються. Частина вчених дотримується позиції, що позов про визнання права власності підпадає під дію строку позовної давності на загальних підставах; інші ж вважають

неможливим її застосування у цьому випадку. Так, на думку Д. Беліловського, будь-який позовний захист цивільних прав підпорядковується впливу давності. Посилаючись на О. Іоффе, який зазначав, що нечисленні виключення, що встановлені законом не змінюють цього загального правила [1, с. 333], Д. Беліловський дійшов висновку, що згадані виключення відносяться до окремих видів правовідношень, а не позовів. Тому сама постановка питання про неможливість застосування позовної давності до позовів про визнання невинуватого [2, с. 133].

Прихильники допустимості застосування позовної давності до вимог про визнання права власності (Д. Беліловський, О. Іоффе та ін.) наводять такі аргументи:

- законодавець встановив чіткі строки для того, щоб особа могла звернутися за захистом своїх прав;

- особа, яка впродовж тривалого часу не зверталася за захистом своїх законних прав та інтересів скоріш за все не заінтересована у цьому;

- вимоги про визнання права власності не входять до переліку вимог, на які позовна давність не поширюється;

- цивільним стосункам потрібна стабільність і визначеність, чому сприяє позовна давність.

Вважаємо наведені аргументи непереконливими, оскільки за загальним правилом позовна давність поширюється на всі вимоги, крім тих, які прямо зазначені у ч. 1 ст. 268 ЦК України. Однак цей перелік не є вичерпним, оскільки у ч. 2 цієї статті вказується, що законом можуть бути встановлені також інші вимоги, на які не поширюється позовна давність. Такі вимоги можна поділити на 2 групи:

- вимоги, на які позовна давність не поширюється внаслідок прямої вказівки ч. 1 ст. 268 ЦК України, оскільки законодавець відніс перелічені випадки до окремої категорії;

- вимоги, на які позовна давність не поширюється внаслідок прямої вказівки закону (наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 48 ЦК незалежно від часу своєї появи фізична особа, яка була оголошена померлою, має право вимагати від особи, яка володіє її майном, повернення цього майна, якщо воно збереглося та безоплатно перейшло до неї після оголошення фізичної особи померлою).

На нашу думку, слід було б також виділити і третю групу вимог, що в силу своєї специфічної правової природи не можуть бути віднесені до вимог, на які позовна давність поширюється, але які не ввійшли до попередніх двох груп унаслідок певних об'єктивних причин. Так, характерним прикладом вимог, на які не поширюється позовна давність, є вимога власника майна про визнання його права власності у випадку, якщо це право оспорується або не визнається іншою особою, а також у разі втрати нею документа, що засвідчує право власності. Така вимога втілюється у позові про визнання права власності.

Заслужує на увагу специфічний характер вимоги за позовом про визнання права власності.

Існує два види вимог: *позитивна* та *негативна*. Позитивна – коли власник майна просить визнати право власності на майно за собою; негативна – коли власник майна (позивач) просить у судовому порядку підтвердити відсутність права власності на боці другої сторони (відповідача). Відповідно існує два аналогічних (позитивне та негативне) види визнання, що відповідають заявленим вимогам. При позитивному визнанні суд підтверджує наявність права власності на боці власника (позивача); при негативному визнанні суд констатує відсутність права власності на боці другої сторони (відповідача), яка вважає себе через певні обставини власником спірного майна.

Право власності носить абсолютний характер і покликане надавати власнику змогу вільно володіти, користуватися та розпоряджатися належним йому майном і відповідно власник може вимагати належної поведінки від оточуючих, які б не заважали особі здійснювати свої правомочності відносно речі. Такі вимоги не обмежені часовими рамками, а тому особа може звернутися до суду за захистом своїх прав, які оспоруються або не визнаються, у будь-який момент.

Вимагаючи визнання права власник не створює нових правовідносин, він лише констатує факт належності йому права власності на майно. Незалежно від того, коли особа дізналася, скажімо, про втрату правовстановлюючого документа на нерухомість, вона має право подати позов до суду у будь-який час і розраховувати на задоволення своїх позовних вимог, оскільки майно як перебувало, так і перебуває у цієї особи, але через невизнання або оспорення права власності є реальна вірогідність порушення цього права у майбутньому.

При винесенні рішення за позовами про визнання права власності суд лише констатує факт належності спірного майна певній особі, визнаючи її власником. Саме рішення несе захисну функцію. В. Гордон вважає, що там, де немає матеріально-правової вимоги, не може діяти і позовна давність [3, с. 323]. Саме тому він відкидав можливість застосування позовної давності до позовів про визнання права власності, з чим не можна не погодитися, оскільки особа має на меті лише підтвердити вже існуюче право, ніяких вимог, окрім визнання особи як власника, до третьої особи не пред'являється.

На підтримку тези про неможливість застосування позовної давності до позовів про визнання права власності можна навести думку О. Шовкової, яка зазначає, що позов про визнання права не є захистом порушеного суб'єктивного права, яке не обмежується в часі, а за змістом наближене до регулятивного права. Воно не може піддаватися позовній давності, тому відповідач за позовом про визнання права не може подавати заяв про застосування позовної давності (ч. 3 ст. 267 ЦК), він може лише протиставляти своє право праву, на визнанні якого наполягає позивач [4, с. 4].

Деякі автори [5, с. 93] асоціюють позов про визнання права власності з негативним позо-

вом, до якого також не застосовується позовна давність через специфічність відносин, що регулюються. Може скластися ситуація, коли особа позбавлена можливості розпоряджатися своїм майном, оскільки її статус власника є сумнівним для третіх осіб, тому для вирішення цієї конфліктної ситуації необхідно підтвердити статус особи (власника).

Слід зазначити, що навіть із впливом строку позовної давності особа продовжує бути носієм прав власності. На підтвердження цих слів можна навести норму ст. 267 ЦК, згідно з якою особа, яка виконала зобов'язання після спливу позовної давності, не має права вимагати повернення виконаного, навіть якщо вона у момент виконання не знала про сплив позовної давності. Попри те, що у ст. 267 ЦК України йдеться про зобов'язальні відносини, із змісту наведеної норми ми можемо зробити висновок, що суб'єктивне право в особи залишається і надалі, часовими рамками воно не обмежене, обмежений лише час, протягом якого особа може захищати свої законні права у судовому порядку. У нашому ж випадку майно і надалі перебуває у володінні особи, яка подає позов, необхідно лише підтвердити її статус власника. Припустимо ситуацію, коли суд відмовляє позивачу, який втратив правостановлюючі документи на майно, у визнанні його права власності через пропуск строку позовної давності. У такому випадку особа все одно залишається власником майна. Така відмова не призведе до виникнення права в іншій особі, але проблема й надалі не буде врегульована і ситуація лише ускладниться, оскільки за таких обставин особа має можливість стати власником майна на підставі набувальної давності, для чого є всі підстави. Так, відповідно до ст. 334 ЦК України особа, яка добросовісно заволоділа чужим майном і продовжує відкрито, безперервно володіти нерухомим майном протягом десяти років або рухомим майном протягом п'яти років, набуває право власності на це майно (набувальна давність). У випадку судової помилки (відмови у позові про визнання права власності внаслідок спливу строку позовної давності) перед нами постає ситуація, коли статус особи як власника не підтверджено, однак вона відкрито володіє майном. Оскільки між річчю й особою, яка нею володіє, немає правового зв'язку, то можна вважати, що річ по відношенню до власника є чужою. Навіть за наявності другої сторони, яка оспорує або не визнає особу власником, немає підстав вважати, що це нашкодить справжньому власнику, оскільки права, як ми

вже зазначили, у другій сторони все одно не виникне. Беручи до уваги наведені аргументи, можна дійти висновку, що особа із впливом встановленого законом проміжку часу зможе набути право власності на майно на підставі набувальної давності.

Судові помилки, коли суд відмовляє позивачу у задоволенні позовних вимог про визнання права власності через пропуск строку позовної давності, трапляються досить часто. Так, рішенням господарського суду АРК задоволено позов ТОВ «ДИСМ»; за позивачем визнано право власності на триповерхову нежитлову будівлю у м. Євпаторія. Однак суд апеляційної інстанції дійшов висновку, що у цій справі позивачем пропущено строк позовної давності, а тому вказане рішення скасував, у позові ТОВ «ДИСМ» відмовив [6]. Безумовно, суд припустився помилки, посилання на сплив позовної давності не може бути підставою для відмови у позові.

Висновки

До позову про визнання права власності позовна давність застосовуватися не може в силу таких обставин:

вимога про визнання права власності носить регулятивний характер, а тому власник (позивач) може лише протиставляти своє право праву іншої особи (відповідача);

відсутня матеріально-правова вимога до відповідача, є лише вимога визнання свого права власності на майно;

позови про визнання захищають не порушене, а оспорене чи невизнане право, через що визначити початковий момент перебігу строку позовної давності неможливо.

Література

1. *Иоффе О. С.* Советское гражданское право. – М., 1967. – 494 с.
2. *Белиловский Д. И.* Иски о признании и исковая давность по ним // Правоведение. – 1970. – № 3. – С. 130–133.
3. *Гордон В. М.* Иски о признании. – Ярославль, 1906. – 370 с.
4. *Шовкова О. В.* Позовна давність як різновид цивільно-правових строків: автореф. дис. .... канд. юрид. наук. – Х., 2008. – 20 с.
5. *Венедиктов А. В.* Гражданско-правовая охрана социалистической собственности в СССР. – М.; Л., 1954. – 267 с.
6. *Архів господарського суду АРК за 2006 р.* Справа № 2-26/2302.1-2006.

In this article the author examines issues concerning the application of the limitation period for claims for recognition of property rights. The concept of «term of limitation of actions» and legislative innovations in this area are analyzed; arguments both «for» and «against» the possibility of applying the limitation period for claims for recognition of property rights are examined; author gives her own arguments about the vision of the subject.

В статті розглядаються проблемні питання застосування позовної давності по вимогам про визнання права власності, аналізується поняття «исковая давность» і законодавчі нововведення в цій сфері.

